

Matti Väisänen, TT
Ryhtylä 9.2.2008

ANTTI J. PIETILÄ
SAARNIVAARAN TEOLOGISENA AUKTORITEETTINA
Uuras Saarnivaara –seminaari
Ryhtylässä
16.02.2008

JOHDANTO

Tässä seminaarissa tarkastellaan Saarnivaaran elämää ja teologiaa sekä kirkkohistorian että dogmatiikan näkökulmasta. Kirkkohistorian näkökulma on horisontaalinen, dogmatiikan vertikaalinen.

Pyrin seuraavassa ottamaan esille sekä Pietilän että Saarnivaaran teologiasta niitä keskeisiä kohtia, joissa heidän ajatuksensa korreloivat toistensa kanssa joko samansuuntaisesti tai toisiaan vastaan.

Jaan sanottavani kolmeen alalukuun: 1) Antti J. Pietilä ihmisenä ja teologina, 2) Saarnivaaran suhde Pietilään ja 3) Pietilän vaikutus Saarnivaaraan. Loppukatsauksessa arvioin sekä Pietilän että Saarnivaaran teologiaa.

1. ANTTI J. PIETILÄ IHMISENÄ JA TEOLOGINA

Antti J. Pietilä syntyi Oulun maaseurakunnassa 1878. Hänen vanhempansa olivat kyläsuutari Abraham Matinpoika Pietilä ja Kaisa Helena Kjellin. Äiti oli hurskas, kasvatuksessaan ankara lestadiolainen, isä luonteeltaan kova, kiivas, itsepäinen, jopa häijykin ja juopotteluun taipuvainen.¹

Pietilä opiskeli hyvillä arvosanoilla teologisessa tiedekunnassa. Porvoon piispa Herman Råbergh vihki hänet papiksi keväällä 1905. Teologisten opintojensa jatkamista silmälläpitäen Pietilä teki useita tutkimusmatkoja ulkomaille: Ruotsiin Tukholmaan, Uppsalaan, Vesteråsiin, Linköpingiin, Vadstenaan ja Skaraan 1905, 1906 ja 1907, Saksaan Göttingeniin 1909 sekä Berlinin, Leipzigin, Heidelbergin, Greifswaldin ja Baselin yliopistoihin 1910 ja 1911. Pietilä oli lahjakas. Teologian tohtoriksi Pietilä väitteli 1907 aiheesta *Daniel Juslenius. Hänen elämänsä ja vaikutuksensa*. Pietilä nimitettiin G.G. Rosenqvistin viran hoitajaksi 1917. Dogmatiikan ja etiikan professoriksi hänet nimitettiin 1919. Pietilä oli professorinvirassaan kuolemaansa asti (1932).²

1.1. Pietilä ihmisenä

Pietilällä oli tavaton työtarmo. Kun Suomen Kirkon Seurakuntatyön Keskusliitto perustettiin, se otti yhdeksi tehtäväkseen tietojen ja kirjoitusten välittämisen maan sanomalehdistölle. Täten sai alkunsa Kristillinen Sanomalehtitoimisto (KS). Pietilä

¹ Tiililä: *Antti J. Pietilä. Kiistelty kirkonmies*, 7.

² Tiililä: *Antti J. Pietilä. Kiistelty kirkonmies*, 20, 21, 25–28, 30–34.

pyydettiin professorin virkansa ja monen muun työnsä ohessa sen hoitajaksi. Pietilä laati itse noin 40 % kaikesta toimiston välittämästä kirjoitusmäärästä. Hän kirjoitti vajaassa seitsemässä vuodessa (1920–1927) 270 kirjoitusta ja välitti ne lehdistölle.³

Alituinen puuttuminen milloin mihinkin, todelliseen tai kuviteltuun epäkohtaan kulutti Pietilän voimia, mutta oli myös todistus harvinaisesta keskittymiskyvystä. Hän ampui kaikkea, mikä liikkui. Missä Pietilä oli, siellä syntyi aina kriisejä, mutta samalla hän oli loistava toisten kriisien selvittäjä. Pohjimmiltaan Pietilä oli varsin ristiriitainen persoona. Pietilän kirjoitukset eivät jättäneet lukijaa kylmäksi. Niihin oli otettava kantaa, puolesta tai vastaan. Hänen poleeminen otteensa johti vähitellen hänen ystäväjoukkonsa harvenemiseen.⁴

Kotimaan avustajana hänen välinsä menivät lehteen poikki. Pietilän ja Herättäjä-lehden + Kareksen välillä oli suorastaan sietämätön jännitys. Pappisliiton puheenjohtajana Pietilä suututti papit, niin että hän joutui jäämään sivuun puheenjohtajan paikalta. Tiedekunnassakin hän jäi yksinäiseksi otteittensa johdosta. Vartijankin päätoimittajana Pietilä jäi yksin, avustajat kaikkosivat kahta lukuun ottamatta.⁵

Pietilä oli sekä arvostettu että haukuttu. Hänellä oli läheiset suhteet esimerkiksi presidentti Relanderiin. Hän vieraili useita kertoja kesäisin Kultarannassa. Mutta suhteet Relanderiinkin katkesivat myöhemmin.⁶ Eino Leinon kuoltua 1926 ja kirkkoherra, kirjailija Arvi Järventauksen toimitettua Leinon siunaamisen Helsingin Vanhassa kirkossa Pietilä kirjoitti siunaustilaisuuden johdosta kirjoituksen, johon Suomen kulttuurivaikuttajat pahentuivat. Tämän jälkeen useimmat maamme sanomalehdet sulkiivat sivunsa Pietilän kirjoituksilta.⁷

Pietilä oli ilmeisen pettynyt, kun häntä ei valittu Gustaf Johanssonin jälkeen arkkipiispaksi. Tosin sanottiin, että jos Pietilästä olisi tehty arkkipiispa, hän ei olisi rauhoittunut. Suomen kirkko olisi saanut hänestä arkkipiiskan.⁸

Tiililä sanoo Gustaf Johanssonista, että hänen persoonansa salaisuuksia oli (mikäli ihmiset pystyivät ymmärtämään) sisäinen elämä Jumalassa. Pietilää, toista viime vuosisadan alun kirkollista vaikuttajapersoonaa ei samalla tavalla kunnioitettu, ei ehkä kuunneltukaan. Kun Johansson eli aivan kuin syntisten suuresta joukosta jo jollakin merkillisellä tavalla vapautuneena, Pietilän täytyi yhä uudelleen etsiä sieluunsa rauhaa omakohtaisesta ripittäytymisestä. Hänellä ei liioin ollut muuta ulkonaista valtaa kuin opettajavirkansa ja äänestysoikeutensa. Kenenkään ei tarvinnut tehdä mitä hän halusi. Mutta häntä pelättiin.

³ Tiililä: *Antti J. Pietilä. Kiistelty kirkonmies*, 35, 246–257.

⁴ Tiililä: *Antti J. Pietilä. Kiistelty kirkonmies*, 36, 50, 52,

⁵ Tiililä: *Antti J. Pietilä. Kiistelty kirkonmies*, 176–188.

⁶ Pietilän ja presidentti Relanderin läheistä suhdetta kuvastaa mm. Pietilän presidentille lähettämä kirje 31.12.1927. Pietilä aloittaa kirjeensä tervehdyksellä ”Rakas Veli!” Kirje päättyy seuraavasti: ”Jäämme, Veli rakas, Jumalan huomaan. Hän on voimallinen pelastamaan Sinut, ne, jotka ovat Sinulle rakkaita, ja sen kansan, jonka johtoon hänen oikea kätensä on Sinut kohottanut. Rakkain terveisin veljesi Antti J. Pietilä.” Tiililä: *Antti J. Pietilä. Kiistelty kirkonmies*, 55, 56. Tiililä kysyykin: Lieneeköhän maassamme milloinkaan muulloin tapahtunut, että Helsingin yliopiston professori pyytää tasavallan presidentiltä esirukouksia? Pietilä puolestaan piti etuoikeutenaan ja velvollisuutenaan rukoilla presidentin puolesta muutenkin kuin virallisessa kirkkorukouksessa.” Tiililä: *Antti J. Pietilä. Kiistelty kirkonmies*, 56, 240, 259–274.

⁷ Tiililä: *Antti J. Pietilä. Kiistelty kirkonmies*, 305, 306; Pietilä Vartijassa 1926, 31–34.

⁸ Tiililä: *Antti J. Pietilä. Kiistelty kirkonmies*, 156.

Hänen läpituokeva tarkastajankatseensa ulottui joka taholle. Sana hänen aseenaan oli harvinaisen terävä. Hän osasi lyödä, sanoo Tiililä.⁹

1.2. Pietilä yliopistomiehenä ja teologina

Pietilän varsin laajasta kirjallisesta toiminnasta on mainittava ennen muuta *Yhteiskunnallinen siveysoppi* (1925), *Synnin hätä ja Jumalan rauha* (1922) sekä *Kristillinen Dogmatiikka I–III* (1930–1932). Pietilä kuoli 54-vuotiaana 1932, päivä sen jälkeen, kun oli päättänyt *Kristillinen Dogmatiikka III:n* eli viimeisen osan kirjoittamisen. Hän ammensi vaikutteita sekä konservatiivisesta erlangenilaisesta että liberaalista uusprotestanttisesta teologiasta. Pietilän kristillisyydessä näkyy myös hänen lestadiolaistaustansa. Hän korosti omakohtaisen uskon tulemisen välttämättömyyttä mutta myös jatkuvan anteeksisaamisen ratkaisevaa merkitystä ja sitä tärkeitä osaa, mikä sen välittymisessä on *ripillä*. Lestadiolaisuuden piirissä Pietilän kirjaa *Synnin hätä ja Jumalan rauha* pidetäänkin hänen pääteoksenaan. Tiililä on epäilemättä oikeassa, kun hän pitää Pietilän kolmiosaista teossarjaa *Kristillinen Dogmatiikka I–III* hänen päätyönään. Kirjoittihan Pietilä dogmatiikkansa kypsässä iässä ollessaan elämänsä kolmen viimeisen vuoden aikana.¹⁰

Vuonna 1912 Pietilä julkaisi systemaattisen teologian alaan kuuluvan erikoisteoksensa *Taistelu apostolisesta uskontunnuksesta*. Berliinissä käydessään Pietilä oli kuunnellut uusprotestanttisen Adolf von Harnackin luentoja ja arvosteli niitä myöhemmin kovasti. Samalla Pietilä oli ilmeisen ihastunut Friedrich Lahusenin ajatuksiin. Lahusen toisti lievennetyssä muodossa von Harnackin perusväittämää, ettei esimerkiksi luterilaisesta tunnuksesta tullut luopua, mutta ettei sitä liioin tarvinnut seurata kirjaimellisesti. Tiililä sanoo, että Pietilän kirja jättää ristiriitaisen vaikutelman. Hän yritti sovittaa yhteen yhteensopimattomia. Hänellä oli sama mahdoton pyrkimys kuin Lahusenillakin. Eniten Pietilä kuitenkin ammensi edellisiä hiukan maltillisemmalta uusprotestantilta, Reinhold Seebergiltä. Pietilän teos on tyyliltään varsin dialektinen. ”Teos on näin loppuun asti eräänlaista soutamista ja huopaamista”, sanoo Tiililä.¹¹

Tiililän mukaan Pietilän Dogmatiikan I osassa prinssiippiopin ehkä merkittävimmät ja enimmänsä keskustelua aiheuttaneet piirteet ovat nämä: hän hylkää tieto-opissa jyrkän kantilaisuuden ja hän käsittää dogmatiikan tutkimukseksi de Deo et rebus divinis (Jumalasta ja jumalallisista) sekä samalla normatiiviseksi.¹² Raamatun ilmoitus on Pietilän mukaan kaikille ajoille normatiivista, mutta hän piti todennäköisenä, että Kristuksen seurakunta vielä kokee uusia ilmoituksen aikakausia. Toisin sanoen Pietilä edustaa eräänlaista jatkuvan ilmoituksen käsitystä.¹³ Jumalan sanan Pietilä jakaa ilmoitussanaan ja armonvälinesanaan. Vain Raamattu sisältää edellisen. Raamatullinen julistus taas muodostaa armonvälinesanan. Pietilän raamattukäsitys on yhteneväinen sekä

⁹ Tiililä: Antti J. Pietilä. *Kiistelty kirkonmies*, 359, 360.

¹⁰ Tiililä: Antti J. Pietilä. *Kiistelty kirkonmies*, 314.

¹¹ Tiililä: Antti J. Pietilä. *Kiistelty kirkonmies*, 97–102, 326, 338. Tosin myös Tiililän oma suhtautuminen Luterilaisen kirkon tunnustuskirjoihin oli jossakin määrin varauksellinen. Tämä näkyi esim. omana opiskeluaikanani siinä, että Domus Evangelican ”Knoppologia-kirjan” mukaan, johon jokainen tentissä käynyt oli velvollinen merkitsemään tenttikysymykset ylös, Tiililä oli koko Knoppologian olemassaolon aikana kysynyt dogmatiikan tentissä jotakin Tunnustuskirjoista muistaakseni vain kerran.

¹² Tiililä: Antti J. Pietilä. *Kiistelty kirkonmies*, 328.

¹³ Tiililä: Antti J. Pietilä. *Kiistelty kirkonmies*, 147.

uusprotestantismiin että vanhoillislestadiolaisuuden kanssa. Lakia ajatellen Pietilä puolustaa lain kolmatta käyttöä useimpien herätyskristittyjen tapaan.¹⁴

Pietilällä näyttää olleen ilmeisiä vaikeuksia armonvälineiden realismin suhteen. Kristuksen ruumiin ja veren tosiasiallisuutta ehtoollisen leivässä ja viinissä Pietilä ei dogmatiikassaan myönnä. Tähän on ilmeisesti vaikuttanut se, että hän suhtautui kristologiassaan epäilevästi Kristuksen kaksiluonto-oppiin sisältyvään *communicatio idiomatum* -ajatukseen, jonka mukaan inkarnaation jälkeen Jeesuksen Kristuksen jumalallinen ja inhimillinen puoli ovat ja pysyvät erottamattomasti yhdessä sekä maanpäällä että taivaassa.¹⁵ (*unio personalis*: Kristuksen kahden luonnon yhdistyminen on pysyvä tila; *communicatio idiomatum*: Kristuksen luonnot yhteistävät ominaisuutensa toisen luonnon kanssa, mutta eivät kuitenkaan symmetrisesti.) *Communicatio idiomatum* tekee myös Jeesuksen Kristuksen inhimillisen luonnon osalliseksi hänen jumalallisen luontonsa kaikkivallasta (*omnipotenssista*) ja kaikkialla läsnäolemisestä (*ubikviteetista*). Nämä puolestaan mahdollistavat niin sanotun reaalipreesenssin eli Jeesuksen Kristuksen todellisen läsnä olemisen armonvälineissä. Jos *communicatio idiomatum* kielletään, reaalipreesenssi käy mahdottomaksi.

Opissa Pyhästä Hengestä ja pelastuksen omistamisesta kuvastuu Pietilän henkinen kristinuskonkäsitys. Näyttää kuin Pietilä pitäisi Pyhää Henkeä pikemminkin persoonattomana voimana kuin Pyhän Kolmiykeyden kolmantena persoonana. Hän käyttikin Pyhästä Hengestä toistuvasti pronominia 'se', eikä 'hän'.¹⁶

Pietilän kristinuskonkäsitys oli läpeensä henkinen ja irrallaan kaikesta konkreettisesta, jopa armonvälineistäkin.¹⁷ Esimerkiksi kasteesta hän sanoi, että se on välttämätön pelastukseen, mutta lapsikastetta ei tule perustella niin mahdottomalla asialla kuin pikkulapsen uskolla, kuten Luther. Pietilälle käsitys pikkulapsen uskosta oli magiaa, taikauskoa. Tämän näkemyksensä hän oli ilmeisesti omaksunut saksalaiselta Johann Tobias Beckiltä ja rationalistisesta saksalaisesta uusprotestantismista.¹⁸

Uudestikastamisesta Pietilä sanoo, että lahkoissa sitä on pidetty välttämättömänä, mutta hänkin pitää sen mahdollisena sielunhoidollisista syistä. Missä kuoleva ihmisparha on joutunut sielunhätään eikä näytä saavan muusta lepoa kuin uudesta kastamisesta, tämä hänelle suotakoon.¹⁹ – Käsittämätöntä, sillä Raamatun mukaan kaste on ainutkertainen tapahtuma kunkin ihmisen elämässä (Ef 4:5)! Neuvo omantunnon rauhan saamiseksi rikkomalla Jumalan sanaa vastaan on väärää neuvomista.

Ehtoollisopista Pietilä kirjoittaa muun muassa seuraavasti: ”Leipä ei ole millään tavoin Kristuksen ruumis, eikä viini liiain millään tavoin Kristuksen veri”. Tiililä sanookin, että ”käsittääkseni tämä on paljon lähempänä reformoidun kuin luterilaisen kristillisyyden peruskantaa. Tiililän mukaan Pietilä perustaa niin uskovan sisäiseen kokemukseen, että koko armonväline-termikin on hänen teologiaansa sopimaton. Tämä ei kuitenkaan ”avannut Pietilälle portteja mihinkään subjektiiviseen hurmahenkisyyteen, sillä hän oli

¹⁴ Pietilä: *Kristillinen Dogmatiikka III*, 276–280, 282–285; Tiililä: *Antti J. Pietilä. Kiistelty kirkonmies*, 349.

¹⁵ Pietilä: *Kristillinen Dogmatiikka III*, 65, 67, 73, 75, 360–368; Tiililä: *Antti J. Pietilä. Kiistelty kirkonmies*, 326, 327, 350.

¹⁶ Tiililä: *Antti J. Pietilä. Kiistelty kirkonmies*, 349.

¹⁷ Tiililä: *Antti J. Pietilä. Kiistelty kirkonmies*, 326.

¹⁸ Pietilä: *Kristillinen Dogmatiikka III*, 336–339; Tiililä: *Antti J. Pietilä. Kiistelty kirkonmies*, 349.

¹⁹ Pietilä: *Kristillinen Dogmatiikka III*, 343; Tiililä: *Antti J. Pietilä. Kiistelty kirkonmies*, 350.

järjestyksen mies. Mutta henkinen oli hänen kristinuskonkäsityksensä, perin juurin henkinen. Kaikki muodot olivat toisen asteen asioita”.²⁰

Pietilän mielestä Raamatulla ei voida perustella juutalaisen kansan palaamista omaan maahansa ennen kuin se tunnustaa Kristuksen.²¹ Pietilä ei hyväksynyt oppia millenialismista, ei myöskään oppia helvetistä, joka ei hänen mukaansa kuulu teologiaan lainkaan.²² Pietilä edustaa universalismia, näkemystä, jonka mukaan kaikki ihmiset lopulta pelastuvat. Hän olettaa, että on olemassa Raamatussa ilmoitetun pelastustalouden rinnalla ja jälkeen jokin ”toinen talous, jossa pelastuksen hylkääjät saavat avun”.²³

Pietilän asenne Rooman kirkkoon oli erittäin kielteinen. Sama koskee anglosaksista teologiaa. Pietilä ei ollut kiinnostunut symboliikasta eli tunnustusopista (niin kuin ei Tiililäkään). Symboliikan juuret ovat dogmihistoriassa, mutta siltä alaltahan Pietilä ei kirjoittanut mitään.²⁴

Beckiläisyys, herännäisyys ja lestadiolaisuus nauttivat Pietilän myötätuntoa, mutta evankelisuudesta hän lausui ankaran tuomion. Lutherin kirjoja julkaisevalla evankelisella liikkeellä oli Pietilän mielestä muita huonompi dogmatiikka ja heikommat teologit. Pietilä arvosteli kansankirkkoa: Sen varjopuolia ovat pakollinen verotus, viran tuoma turva – palkkapaimenet – ja kirkon johdon arkuus suhteessa valtioon. Pahinta on kuitenkin, että valtiokirkko sulkee piiriinsä minkälaisia ihmisiä tahansa. Pietilän sympatiat olivat vapaakirkkojen puolella. Pietilä puolusti protestanttista matalakirkollisuutta ja yleistä pappetta.²⁵

Pietilä kritisoi sekä Tukholman että Lausannen ekumeenisiä konferensseja (1925 ja 1927). Hän sanoi, että ekumeenisiä harrastuksia vaivaa niiden uskonnollisen pohjan heikkous.²⁶

2. SAARNIVAARAN SUHDE PIETILÄÄN

Opettajistaan Helsingin yliopiston teologisessa tiedekunnassa Saarnivaara muistelee hengellisesti eniten vaikuttavana Antti J. Pietilää. Pietilä oli kotoisin lestadiolaisesta kodista ja oli Saarnivaaran mukaan ”omassa elämässään kokenut uskon tulon. Antti J. Pietilä oli myös Saarnivaaran pro gradu -tutkielman ohjaaja. Työ käsitteli uudestisyntymistä.”²⁷

Pietilän ja Saarnivaaran suhde oli poikkeuksellinen. Saarnivaara muun muassa asui jatko-opintojensa aikana Helsingissä ollessaan Pietilän työhuoneessa. Heidän läheisestä suhteestaan kertoo myös se, että Pietilän kuoltua Saarnivaara sai ”teologisena perintönä” omakseen kunnioittamansa opettajan työpöydän ja -tuolin. (Ari Auranen on vuorostaan perinyt kyseiset huonekalut ihailemaltaan opettajalta Uuras Saarnivaaralta.)²⁸

²⁰ Tiililä: *Antti J. Pietilä. Kiistelty kirkonmies*, 326, 327, 350.

²¹ Pietilä: *Kristillinen Dogmatiikka III*, 496; Tiililä: *Antti J. Pietilä. Kiistelty kirkonmies*, 354.

²² Pietilä: *Kristillinen Dogmatiikka III*, 502–505, 516; Tiililä: *Antti J. Pietilä. Kiistelty kirkonmies*, 354.

²³ Pietilä: *Kristillinen Dogmatiikka III*, 516.

²⁴ Pietilä: *Kristillinen Dogmatiikka I*, 416; Tiililä: *Antti J. Pietilä. Kiistelty kirkonmies*, 339.

²⁵ Pietilä: *Kestäkö kirkko*, 44; Tiililä: *Antti J. Pietilä. Kiistelty kirkonmies*, 163, 168, 169, 174, 175.

²⁶ Pietilä: *Kristillinen Dogmatiikka III*, 378, 379; Tiililä: *Antti J. Pietilä. Kiistelty kirkonmies*, 351.

²⁷ Honkanen & Mäki-Mikola: *Sinun sanasi on totuus*, 17; Väisänen: *Vedestä vai Hengestä? Uuras Saarnivaaran kasteteologia*, 16.

²⁸ Honkanen & Mäki-Mikola: *Sinun sanasi on totuus*, 18

Antti J. Pietilän vaikutuksesta Saarnivaaran teologiseen ajatteluun kertoo myös se, että evankelisen / beckiläisen kodin lapsena Saarnivaaran kirjallisen tuotannon sisällä kulkee jo hänen opiskeluajoistaan alkaen koko ajan lestadiolaisuus.²⁹ Lestadiolaisuuden vaikutusta Saarnivaaran teologiseen ajatteluun ja tuotantoon vahvistivat myöhemmin hänen läheiset yhteytensä Väinö Havakseen ja Amerikan lestadiolaisiin. Havakselle ripittäytyessään syksyllä 1934 Saarnivaara kääntyi lestadiolaisuuteen.³⁰

3. PIETILÄN VAIKUTUS SAARNIVAARAAN

3.1. Saarnivaara ihmisenä

Pietilän tavoin myös Saarnivaaran työtarmo oli aivan uskomaton. Hänen kirjoituskoneensa naputus kuului junassa ja Helsingin sinisessä bussissa, Jopa Niilo ja Päivi Räsäsen hääseuroissa hän valmisteli seuraavaa kirjaansa. Saarnivaara ei tuhlannut aikaa neuvotteluihin. Hänessä oli individualistisia piirteitä. Hän oli parhaimmillaan työskennellessään yksin. Kuten Pietilän niin Saarnivaarankin esittämät ajatukset ja kirjoitukset monesti jakoivat mielipiteet puolesta ja vastaan. Näin tapahtui myös kaikissa niissä yhteisöissä joiden palveluksessa hän oli. Saarnivaarallakin oli sekä ystäviä että oppositio.

Saarnivaara kertoi omaksuneensa Pietilältä näkemyksen, jonka mukaan teologiassa ei ole kysymys vain asioista vaan myös henkilöistä. Teologia ei ole nimetöntä. Juhani Koivisto kuvaa kyseistä Pietilän ja Saarnivaaran ajatusta näin: Teologinen työskentely on kuin jääkiekon pelaamista. Siinä pitää ottaa kiekon lisäksi myös miestä. Tämä johti usein sekä Pietilän että Saarnivaaran jäähyaitioon, so. tiedotusvälineet hyllyttivät heidät joko lyhyemmäksi tai pitemmäksi ajaksi. Kun Saarnivaara tuli 1954 Sana-lehden toimittajaksi Kansan Raamattuseuraan, pian seuran johto määräsi jokaisen Saarnivaaran kirjoituksen tarkistettavaksi ennen niiden julkaisemista.³¹

KRS:n palveluksessa ollessaan vuonna 1955 Saarnivaara julkaisi kirjan *Luther ja Lund*, jossa hän ampui peitenimillä varustamansa teologisen tiedekunnan opettajat ja kirkon johtajat alas yhden toisensa jälkeen (Eino I Suuri, Bernhard Pinola, Kassu Ollinen, Osmo Alanne, Helge Nykänen, Urho Multanen, Lauri Hakala, Martti Simola jne.) sillä seurauksella, että tiedekunta järjesti asiasta yliopistolla keskustelutilaisuuden. Eino J. Honkanen keskustelussa mukana olleena kertoi allekirjoittaneelle, kuinka tiedekunnan professorit suuttumuksesta kasvot punaisena käyttivät kirpeitä puheenvuoroja Saarnivaaraa vastaan. Saarnivaara vastasi kaikkiin puheenvuoroihin lainkaan kiihtymättä lauhkeasti kuin lammas, mutta asiasta piiruakaan tinkimättä. Kun tilaisuus oli päättynyt, Honkanen kuuli Kassu Ollisen eli Olavi Castrenin sanovan jollekin kollegalleen: ”Minun täytyy tunnustaa, että me olimme tekemisissä pyhitetyn miehen kanssa.”

²⁹ Uuras Saarnivaaran vanhempien ja lapsuuden kodin hengellisestä taustausta on olemassa kahdenlaista tietoa, toisten lähteiden mukaan ko. tausta on evankelisuus, toisten lähinnä beckiläisyys.

³⁰ Väisänen: *Vedestä vai Hengestä? Uuras Saarnivaaran kasteteologia*, 43.

³¹ Väisänen: *Vedestä vai Hengestä? Uuras Saarnivaaran kasteteologia*, 24, 25; *KRSA hall. ptk.* 2.3.1955, § 3.

Samassa yhteydessä Honkanen kuvasi minulle Saarnivaaraa näin: Saarnivaarassa on toinenkin puoli. Hän kun oli kouluaikaan sairastanut keuhkotuberkuloosin ja oli sen tähden vapaa varusmiespalveluksesta ja oli talvisodan ja jatkosodankin ajan viettänyt USA:ssa, kaukana sotanäyttämöltä, hänen asetuntemuksensa oli varsin heikko. Sen tähden hän luuli esimerkiksi kirjoituskonetta konepistooliksi. Tämä oli Honkasen leikillinen tapa kuvata ystävänsä Saarnivaaran teologisia taistelukirjoituksia.

Pietilästä kerrotaan, että hän oli kuin kotonaan kaikkialla sekä oppimattomien kansanihmisten että oppineiden ja presidentti Relanderinkin seurassa. Korkeasti oppinut Saarnivaara viihtyi parhaiten kansanihmisten parissa. Hänen kaunistuksenaan olivat hänen nöyryytensä ja suunnaton vaatimattomuutensa.

3.2. Saarnivaara opettajana ja teologina

Väitellyään Lutherin teologiasta filosofian tohtoriksi Chicagossa (1945) ja teologian tohtoriksi Helsingissä (1948) Saarnivaara haki kahtakin Helsingin yliopiston teologisessa tiedekunnassa avoimena ollutta virkaa. Käytännöllisen teologian professorin virkaa hän haki syksyllä 1956 ja teologisten esikäsitteiden apulaisen (apulaisprofessorin) virkaa keväällä 1957, mutta häntä ei valittu kumpaankaan niistä. Sen sijaan Saarnivaara toimi vuosikymmenet opettajana USA:ssa ja Suomessa eri oppilaitoksissa, joista valmistui suuri joukko pappeja, evankelijoita ja lähetysaarnia.³²

Pietilän tavoin Saarnivaara oli ahkera kirjoittaja julkaisten elämänsä aikana työnsä ohella kuutisenkymmentä kirjaa ja 500–600 lehtiartikkeliä. Saarnivaaran kirjallinen tuotanto on myös teologiselta sisällöltään varsin laaja ja monipuolinen. Jos Pietilä oli väsymätön kannanottaja miltei kaikkeen maan ja taviaan välillä, oli Saarnivaara väsymätön saarnamatkoilla kulkija ja julistaja.³³

Saarnivaaran käsitys Jumalan ilmoituksesta ja Jumalan sanasta on varsin pitkälle samanlainen kuin Pietilän ja myös uusprotestantismin. Saarnivaara käsittelee tuotannossaan itse ilmoituskysymystä varsin vähän. Sen sijaan raamatukysymys on hänen tuotannossaan runsaasti esillä. Hän jakaa Pietilän tavoin Jumalan sanan ilmoitussanaan ja armonvälinesanaan. Ilmoitussana on yhtä kuin Raamattu ja armonvälinesana yhtä kuin uskovan seurakunnan suullisesti julistama julkinen raamatullinen saarna ja yksityinen synninpäästön sana. Itsessään Raamatun sana on kuollutta, koska Pyhä Henki ei asu missään staattisessa aineessa. Pyhä Henki asuu vain uskovissa ja välittyy heistä sanan saarnan ja parannuksen kautta toiseen ihmiseen.³⁴

Toisin kuin Pietilä Saarnivaara opettaa, että Jumalan pelastusilmoitus tässä ajassa on päättynyt Raamattuun.³⁵ Pietilän ja yleisesti ns. herätyskristittyjen tavoin Saarnivaara on

³² Väisänen: *Vedestä vai Hengestä? Uuras Saarnivaaran kasteteologia*, 18–29.

³³ Auranen: *Lestadiolais-uuspietistinen konservatiiviteologi – Uuras Saarnivaaran elämä ja toiminta vuoteen 1966*, 9; Väisänen: *Vedestä vai Hengestä? Uuras Saarnivaaran kasteteologia*, 31.

³⁴ Pietilä: *Kristillinen Dogmatikka III*, 276–286; Väisänen: *Vedestä vai Hengestä? Uuras Saarnivaaran kasteteologia*, 174–186; Seeberg: *Lehrbuch der Dogmengeschichte 4, 1, Die Entstehung des protestantischen Lehrbegriffs*, 414–422; Herrmann: *Der Verkehr des Christen mit Gott im Anschluß an Luther dargestellt*, 40, 41.

³⁵ Saarnivaara: *Onko Jumala todella sanonut*, 10.

lain kolmannen käytön kannalla. Lundilaisdebateissaan hän puolustaa lain kolmatta käyttöä varsin laajasti.³⁶

Saarnivaara on saanut vaikutteita Pietilältä myös ns. reaaliapresenssi-asiassa eli kysymyksessä Kristuksen todellisesta läsnäolosta armonvälineissä, Jumalan sanassa ja sakramenteissa. Molemmat välttävät reaaliapresenssi-käsitteen käyttämistä ja korvaavat sen selityksellä, että ”Kristus on läsnä” sanaa saarnattaessa, kastettaessa ja ehtoollista jaettaessa, mutta kumpikaan ei puhu siitä, että Kristus olisi itse armonvälineissä. Näin ollen varsinaiseksi armon välineeksi molemmilla jää viime kädessä uskova evankeliuminjulistaja, josta Pyhä Henki välittyy toiseen ihmiseen vain sanaa saarnattaessa ja synninpäästöä julistettaessa. Kaste ja ehtoollinenkin ovat heille ensisijaisesti evankeliumin julistamistilanteita.³⁷

Ilmeisesti Pietilän vaikutus Saarnivaaraan näkyy myös siinä, ettei Saarnivaarakaan ole täysin sisäistänyt Kristuksen kaksiluonto-oppiin kuuluvaa ”ominaisuuksien kommunikaatiota” (communicatio idiomatumia), jota Tunnustuskirjat pitävät Jumalan Kolminaisuuden jälkeen suurimpana salaisuutena, mitä taivaassa ja maan päällä on.³⁸ Klassisen kristologian mukaisella jumalallisen ja inhimillisen yhdistymisellä Kristuksen persoonassa on kauaskantoisia seurauksia nimenomaan sakramenttiteologiaan, sillä kasteen ja ehtoollisen sakramentissa tapahtuu asetussanojen voimasta samantapainen jumalallisen ja inhimillisen yhdistyminen kuin se, mikä on todellisuutta Jeesuksen Kristuksen persoonassa.

Lutherin sovituskäsitystä selittäessään väitöskirjassaan vuonna 1948 Saarnivaara sanoo, että Lutherin mukaan ”Jumalan Poika ja Marian Poika ristiinnaulittiin” ja että Kristuksen inhimillinen ja jumalallinen luonto kärsi ja kuoli yhdessä meidän tähtemme Golgatan ristillä. Mutta vuonna 1982 julkaistussa massiivisessa teoksessaan *Voiko Raamattuun luottaa?* Saarnivaara erottaa Kristuksen jumalallisen ja inhimillisen hypostaasin (olemuksen) toisistaan ja selittää Kristuksen kärsineen ja kuolleen vain inhimillisen luontonsa puolesta. Samalla hän katsoo, ettei Kristus tarvinnut jumalallisen luontonsa puolesta myöskään ylösnousemusta.³⁹

Saarnivaaran vuosina 1948 ja 1982 esittämien käsitysten välillä on Kristuksen hypostaasia koskeva kristologinen ja soteriologinen ristiriita. Väitöskirjassaan Saarnivaaran esittämä tulkinta on klassisen kristinuskon ja niin ollen myös Lutherin ja luterilaisen tunnustuksen mukainen. Sen sijaan hänen myöhempi käsityksensä muistuttaa vääjäämättä Efeson konsiilin vuonna 431 hylkäämää nestoriaanista harhaoppia, jossa Kristuksen inhimillinen ja jumalallinen hypostaasi erotetaan toisistaan. Kyseinen harha on tuhonnut sekä Pietilän teologiassa että Saarnivaaran uuspietistisen kauden teologiassa armonvälineitä koskevan reaaliapresenssin, josta syystä ne ovat lakanneet *de facto* olemasta heille armonvälineitä.

Kun Tiililä kyselee, pitääkö Pietilä Pyhää Henkeä Jumalan kolminaisuuden kolmantena persoonana vai pelkkänä persoonattomana Jumalan voimana, josta hän käyttää toistuvasti

³⁶ Lailla on kolme käyttöä: I, II ja III käyttö. (Saarnivaara: *Syntisen tie vanhurskauteen ja pyhyyteen Lutherin mukaan III*, 97–155.)

³⁷ Väisänen: *Vedestä vai Hengestä? Uuras Saarnivaaran kasteteologia*, 204–216.

³⁸ FC, 539, 33 ja 448, 18. Ks. myös kohdat 538, 31 s. ja 547, 85.

³⁹ Saarnivaara: *Syntisen tie vanhurskauteen ja pyhyyteen Lutherin mukaan II*, 70, 71; Saarnivaara: *Voiko Raamattuun luottaa*, 799; Juntunen: *Kristologia. Johdatus Lutherin teologiaan*, 128, 129; Väisänen: *Vedestä vai Hengestä? Uuras Saarnivaaran kasteteologia*, 133–137.

pronominia 'se' eikä 'hän', Saarnivaara pitää Pyhää Henkeä ehdottomasti Jumalan Kolmiykseyden kolmantena persoonana eli Jumalana ja perustelee käsityksensä vankasti Raamatulla.⁴⁰

Samalla on kuitenkin sanottava, että Saarnivaaran koko sovituskäsitystä ja armonvälineteologiaa vaivaa samantapainen henkisyyden korostus kuin Pietilänkin: Ensiksi, Saarnivaaran mukaan ihmisen synty on ensisijaisesti Saatanan asumista ihmisen sydämessä. Siksi Kristuksen tuli kärsiä hengessään ja sovittaa ja vapauttaa näin ihmisen henki.⁴¹

Tämä asettaa Saarnivaaran näkemyksen inkarnaatiosta varsin poikkeukselliseen valoon. Saarnivaara kirjoittaa: ”Täten ennen kaikkea ihmisen *henki*, hänen sydämensä, tarvitsee lunastusta. *Tämän mukaisesti Kristuksenkin oli kärsittävä eniten sydämessään ja omassatunnossaan eli ”hengessään”*. *Hänen ruumiillisella ja sielullisella kärsimyksellään oli toisarvoinen merkitys.*⁴² Saarnivaaran spiritualistisen käsityksen mukaisesti keskeistä Kristuksen pelastustyössä on ihmisen hengen sovitus, ei sielun ja ruumiin, jotka ovat neutraaleja eivätkä kuulu ihmiseen Jumalan kuvana. Sen sijaan koko kristikunnan yhteisen perinteisen raamatuntulkinnan mukaan koko Kristus – hänen ruumiinsa, sielunsa ja henkensä – kärsi ihmiskunnan syntien tähden ja sai aikaan sovituksen.

Toiseksi, sekä Pietilällä että Saarnivaaralla pelastus irtoaa varsinaisista armonvälineistä: Raamatusta, kasteesta ja ehtoollisesta, koska Kristus ei asu niissä eikä välity niiden kautta, vaan Jumalan valtakunnasta uskovon saarnaaman raamatullisen sanan ja yksityisen synninpäästön kautta.⁴³ Saarnivaara puolusti kuitenkin koko ajan Raamatun arvovaltaa ja erehtymättömyyttä Jumalan ilmoituksena suorastaan herhiläisen tavoin, ja julistajan tuli ammentaa sanomansa Raamatusta ja sen tuli olla Raamatun mukaista.⁴⁴

Tiililän mukaan Pietilä katsoo, että kaikki hengellinen tapahtuu ihmisessä Pyhän Hengen vaikutuksesta suoraan ilman armonvälineitä, jopa niin että koko armonväline-termikin on hänen teologiaansa sopimaton. Saarnivaara käyttää Jumalan sanasta ja sakramenteista kyllä armonväline-nimitystä, mutta todellisuudessa hänkin minimoi teologiassaan varsinaisten aineellisten armonvälineiden vaikutuksen.

Pietisteinä sekä Pietilä että Saarnivaara korostavat *usko*-käsityksessään uskon subjektiivista puolta objektiivisen puolen kustannuksella. He eivät näe, että usko on seurausta ihmisen liittämisestä Kristukseen ja Kristuksen tulemisesta asumaan häneen, ja siksi pieni lapsikin voi uskoa, kuten Kristus itse opettaa (Mt 18:6). Raamatun mukaan usko ei ole ensisijaisesti ymmärryksen asia, kuten Pietilä ja Saarnivaara näkevät. Siksi Kristus voi asua yhtä hyvin pikkulapsessa, nuorena, aikuisessa tai dementoituneessa vanhuksessa. Uskon korostaminen rationalistisesti ymmärryksen asiana on johtanut sekä Pietilän että Saarnivaaran pikkulasten kasteessa tapahtuvan uskon saamisen ja

⁴⁰ Saarnivaara: *Elämä uskossa. Jumalan Kansan Kristinoppi*, 62, 63; Saarnivaara: *Voiko Raamattuun luottaa*, 783

⁴¹ Saarnivaara: *Syntisen tie vanhurskauteen ja pyhyyteen Lutherin mukaan II*, 71.

⁴² *Syntisen tie vanhurskauteen ja pyhyyteen Lutherin mukaan II*, 70, 71.

⁴³ Väisänen: *Vedestä vai Hengestä? Uuras Saarnivaaran kasteteologia*, 145, 234.

⁴⁴ Muun muassa kirjansa *Onko Jumala todella sanonut?* ja *Voiko Raamattuun luottaa?* Saarnivaara on kirjoittanut Raamatun arvovallan puolustamiseksi. Ks. myös Väisänen: *Vedestä vai Hengestä? Uuras Saarnivaaran kasteteologia*, 60–74.

uudestisyntymisen kieltämiseen. Näin ollen kysymys pikkulasten pelastuksesta jää heidän teologiassaan vastausta vaille tai paremminkin tulee kielletyksi.⁴⁵

Aivan ilmeisesti Saarnivaara on saanut Pietilältä ajatuksen myös siitä, että mikäli kastettu lapsi kuolee ennen ymmärtävään ikään tulemistaan, hän saa ”tuonelan välitilassa” mahdollisuuden uskoa ja kokea pelastuksen. Tämä on kuitenkin olettaus, jossa Pietilä ja Saarnivaara menevät Raamatussa annetun Jumalan ilmoituksen ulkopuolelle. (Toinen uuspietistinen isä Urho Muroma, joka kielsi uudestisyntymisen ja pelastumisen kasteessa, päätyi kieltämään perisyntynnin kadottavuuden selvittääkseen kasteteologiansa tuottamasta lasten pelastumista koskevasta ongelmasta.)⁴⁶ Toisin kuin Pietilä Saarnivaara oli Muroman tavoin aivan ehdoton uudestikastamisen torjuja. Itse asiassa kaikki hänen varsinaiset kastetta koskevat kirjansa on suunnattu uudestikastamista vastaan.

Monissa eskatologian alaan kuuluvissa yksityiskohdissa Saarnivaara oli varsin selkeästi eri linjoilla kuin oppi-isänsä Pietilä. Hän katsoi toisin kuin Pietilä, että juutalaiset tulevat Raamatun mukaan palaamaan aikojen lopulla omaan maahansa.⁴⁷ Pietilä kuului millennialismin torjujiin. Saarnivaaran opetuksen mukaan tuhatvuotinen valtakunta toteutuu lopun aikana kirjaimellisesti tämän maan päällä.⁴⁸ Toisin kuin Pietilä Saarnivaara opetti selkeästi helvetin olemassa oloa.⁴⁹ Pietilän näkemykseen ”Jumalan toisesta pelastustaloudesta sisältyi samalla universalismi. Saarnivaaralle oppi universalismista eli kaikkien ihmisten pelastumisesta oli suorastaan kauhistus.

Sekä Pietilä että Saarnivaara asennoituivat erittäin kielteisesti roomalaiskatoliseen kirkkoon. Pietilällä oli kielteinen suhde myös anglikaaniseen kirkkoon. Sen sijaan Saarnivaara suhtautui anglikaaniseen kirkkoon – ja varsinkin sen evankelikaaliseen siipeen – varsin myönteisesti. Pietilä enempää kuin Tiilikään eivät olleet kiinnostuneita symboliikasta eli tunnustusopista. Sen sijaan Saarnivaara puhui kunnioittavasti kirkkomme tunnustuskirjoista ja siteerasi niitä usein.

Beckiläisyydestä, lestadiolaisuudesta ja myös herännäisyydestä Pietilä kirjoitti myönteisesti, mutta evankelisuutta hän arvosteli ankarasti. Tuntuu jotenkin lähes koomiselta, että Lutherin kirjoja julkaisevalla evankelisella liikkeellä oli Pietilän mielestä muita huonompi dogmatiikka ja muita kirkkomme liikkeitä heikommat teologit. Myös Saarnivaaran asenne evankelisuutta kohtaan oli varauksellinen. Todennäköisesti sekä Pietilän että Saarnivaaran asenteet evankelisuutta kohtaan johtuivat siitä, että evankelisen liikkeen teologit olivat arvostelleet heidän käsityksiään. Erityisesti he pitivät molempien armonvälineteologiaa Raamatun ja luterilaisen tunnustuksen vastaisena. (Poikkeuksena tästä on n. 10 vuotta kestänyt Saarnivaaran ns. lestadiolais-luterilaisen kausi).

Sekä Pietilä että Saarnivaara puolustivat ns. matalakirkollisuutta ja yleistä pappetta. Kyseiset piirteet ovat heillä varmaan yhteistä pietististä perintöä. Yhteistä perintöä voi olla myös se, että molemmat vastustivat ekumeenista liikettä, koska näkivät sen hengellisteologisen perustuksen kestäättömänä.

⁴⁵ Väisänen: *Vedestä vai Hengestä? Uuras Saarnivaaran kasteteologia*, 262, 263; Saarnivaara: *Lapsikaste ja pelastus luterilaisuudessa*, 4; Junkkaala: *Urho Muroma – herätyssaarnaaja*, 136.

⁴⁶ Saarnivaara: *Uudestisyntyminen*, 128; Muroma: *Katso, Hän tulee pilvissä V*, 4 0.

⁴⁷ Saarnivaara: *Harmagedon – ennen ja jälkeen*, 21, 21, 38–48; Saarnivaara: *Näin sanoo Herra*, 113, 114..

⁴⁸ Saarnivaara: *Harmagedon – ennen ja jälkeen*, 12, 13, 194–210; Saarnivaara: *Näin sanoo Herra*, 136–139.

⁴⁹ Saarnivaara: *Näin sanoo Herra*, 142; Saarnivaara: *Katso, tässä on tie*, etu- ja takasisäkansien kuvat ja selitykset.

4. LOPPUKATSAUS

Tiililän mukaan Antti J. Pietilä etsi tietä modernismin ja konservatismiin ristiaallokossa. Hän ammensi sekä konservatiivisesta Erlangenin teologiasta että liberaalista uusprotestantismista. Hän yritti sovittaa yhteen yhteensopimattomia. Tästä syystä Pietilää vaivasi suuri epä johdonmukaisuus, jopa ristiriitaisuus.

Pietilän riippuvuus 1900-luvun alun saksalaisen teologian valtavirrasta eli liberaalisesta uusprotestantismista tulee vääjäämättömästi näkyviin hänen dogmatiikassaan. Tämä käy ilmi erityisesti hänen raamattunäkemyksestään ja ns. henkisestä kristinuskon käsityksestään, jossa Jumalan armo irtoaa aineellisista armonvälineistä. Varsinkin sakramenttiopissa näkyy Pietilän teologian yhteys Adolf von Harnackiin ja Reinhold Seebergiin, vaikka hän samalla esitti myös kritiikkiä sekä Harnackia että erityisesti uusprotestantismin isää, Albrecht Ritschliä kohtaan.

Tiililä katsoo, että Pietilän kaltaista taistelijaa ei tuona aikana kirkossa ollut toista, ja saataneen mennä Renqvistin ja Achreniuksen aikoihin, ennen kuin löydetään jotakin vastaavaa. ”Gustaf Johanssonissa oli profeetan henkeä, Pietilässä reformaattorin”, sanoo Tiililä.⁵⁰ Kummankin teologiasta puuttui kuitenkin terve luterilainen substanssi. Tiililä toteaaakin Pietilästä, että hänen mukaansa kaikki hengellinen tapahtuu ihmisessä Pyhän Hengen vaikutuksesta suoraan ilman armonvälineitä. Koko ”armonvälikapale”-termikin on hänen teologiaansa sopimaton. Vaikka Pietilän teologiasta löytyy yllättävän suuria ongelmia, yliampuvalta, suorastaan herjalta, kuitenkin tuntuu lundilaisuutta edustavan professori Lauri Haikolan toteamus luennollaan, ettei Pietilä olisi rippikoulunsa jälkeen oppinut enää mitään positiivista uutta teologiasta.

Näyttää ilmeiseltä, että useimmat Saarnivaaran teologiset ongelmat tulevat nimenomaan Pietilän välityksellä saksalaisesta beakiläis-württembergiläisestä pietismistä ja rationalistisesta liberaalista uusprotestantismista. Myöhemmin niihin liittyi myös reformoidulta taustalta tuleva angloamerikkalaisen revivalismin sävyttämä ”ratkaisukristillisuus”.

Pietilän vaikutus Saarnivaaraan lienee ollut suurin ennen Saarnivaaran varsinaista kääntymistä Havaksen vaikutuksesta lestadiolaiseksi. Amerikkaan muutettuaan ja Lutherin teologian sekä Amerikan lestadiolaisuuden historian tutkimisen aloitettuaan Saarnivaara näyttää ottaneen jossakin määrin etäisyyttä Beckin ja Pietilän ajatuksiin.⁵¹ Uuspietistisellä kaudellaan hän itse sanoo palanneensa varhaiskautensa pelastuksen teologiaan takaisin.⁵²

Saarnivaarasta puhuttaessa on viimeaikoina esitetty varsin ristiriitaisia arvioita hänen teologiastaan. Hänestä on puhuttu *raamatullis-luterilaisena herätysteologina*,⁵³ vaikka hän varhaiskautenaan samoin kuin kypsällä iällään edusti teologiaa, joka kieltää Raamatun ja Evankelis-luterilaisen kirkon tunnustuskirjojen sekä Lutherin opettaman uskon kautta

⁵⁰ Tiililä: *Antti J. Pietilä. Kiistelty kirkon mies*, 360.

⁵¹ Väisänen: *Vedestä vai Hengestä? Uuras Saarnivaaran kasteteologia*, 220.

⁵² Saarnivaaran kirje Juhani Viitalalle.

⁵³ Nummela: *Uuras Saarnivaaran hengellinen perintö*, 2.

tapahtuvan uudestisyntymisen ja pelastuksen kasteessa. Saarnivaaran pelastuksen teologiaa on väitetty myös *yhtenäiseksi* sillä perusteella, että hän oli koko ajan *pietisti*.⁵⁴

Osa Saarnivaaran teologian selittämisen ristiriitaisuuksista johtuu keskustelussa käytettyjen avainkäsitteiden määrittelemättömyydestä. Ainakin jonkinasteista määrittelyä tarvitsevat Saarnivara-keskustelussa käytetyt termit ”pietismi”, ”herätyskristillisuus”, ”tunnustuksellinen luterilaisuus” ja ”sakramentalismi”. Sen tähden pyrin seuraavassa selittämään ja määrittelemään mainitut käsitteet.

4.1. Avaintermien määrittelyä

a) Pietismi

Pietismi voidaan jakaa karkeasti kahteen haaraan: Hallen pietismiin ja Württembergin pietismiin.⁵⁵ Hallen pietismin isänä pidetään Filip Jacob Speneriä. Hallen pietismi korostaa sisäistä elävää kristillisyyttä. Pelastuksen teologiassaan se opettaa kahta uudestisyntymistä: kasteessa tapahtuvaa varsinaista uudestisyntymistä Lutherin tavoin ja sanan kautta tapahtuvaa hengellisesti kuolleen uudestisyntymistä. Myös Reinin laaksossa Sveitsin rajan tuntumassa syntynyt Württembergin pietismi edustaa herätyskristillisyyttä. Württembergin pietismin taustalla on ns. filippismi (Melanchthon) ja sveitsiläinen reformoitu teologia. Württembergin pietismi kieltää reformoitujen tavoin uudestisyntymisen ja Pyhän Hengen sekä uskon saamisen kasteessa. Siihen, että Baselissa ja vuodesta 1843 alkaen Tübingenissä professorina toiminut Johann Tobias Beck omaksui württembergiläisen pietismin, on epäilemättä vaikuttanut Baselin ja Tübingenin sijainti Württembergin alueella.

b) Herätyskristillisuus

Herätyskristillisuus jakaantuu niinkään kahteen päähaaraan: luterilaiseen ja reformoituun. Luterilainen herätyskristillisuus voidaan jakaa edelleen aitoluterilaiseen eli tunnustukselliseen ja hallelais-pietistiseen, joka opettaa kahta uudestisyntymistä. Reformoitu herätyskristillisuus voidaan jakaa württembergiläis-pietistiseen ja angloamerikkalaiseen evankelikaaliseen haaraan. Luterilainen herätyskristillisuus opettaa Raamattuun ja kirkkomme Tunnustuskirjoihin pitäytyen uudestisyntymistä kasteessa ja saarnaa uskonsa menettäneille hengellisesti kuolleille luopioille parannusta, jotta nämä heräisivät jälleen hengellisesti ja palaisivat Kristuksen yhteyteen ja kasteen armoon, sillä ”ilman uskoa on mahdoton olla otollinen” Jumalalle (Hpr 11:6). Lisäksi se edellyttää jokaiselta Jumalan lapselta elämistä jokapäiväisessä parannuksessa. Württembergiläinen pietismi ja angloamerikkalainen evankelikaalinen herätyskristillisuus hyväksyvät kyllä lapsikasteen, mutta kieltävät sen hengellisen sisällön eli uudestisyntymisen, Pyhän Hengen

⁵⁴ Aurasen mukaan ”Saarnivaaralla säilyi koko ajan katkeamattomana juonteena pietistis-luterilainen linjaus”. Auranen: *Elävän uskon puolustaja valokeilassa*, 9. Auranen perustelee väitettään Uudessa Tiessä olleessa samaisessa väitöskirjaansa koskevassa haastattelussa mm. seuraavasti: ”1940-luvulla Saarnivaaran siihenastisen käsityksen rinnalle laskeutui tunnustuksellis-luterilainen juonne, joka ei kuitenkaan sulkenut pois hänen aiempaa käsitystään.” Auranen: *Elävän uskon puolustaja valokeilassa*, 9.

Aurasen mainitsemalla ”siihenastisella” bekilläis-pietistisellä kaudellaan, samoin kuin lähes 50 vuotta kestäneellä viimeisellä eli lestadiolais-uuspietistisellä kaudellaan, Saarnivaara kielsi uskon kautta tapahtuvan uudestisyntymisen kasteessa, kun taas keskimmaisella eli lestadiolais-luterilaisella kaudellaan 1940-luvulla hän myöntää vanhurskauttamisen, uudestisyntymisen ja Pyhän Hengen saamisen kasteessa. Kyllä mainitut kaksi käsitystä ovat toisensa poissulkevia. ”Ei” ja ”kyllä” eivät ole synonyymeja.

⁵⁵ Myös herrnhutilaisuudella on ollut oma vaikutuksensa skandinaaviseen ja suomalaiseen pietismiin.

lahjan ja uskon saamisen kasteessa. Siksi ne edellyttävät jokaiselta ihmiseltä ymmärtävässä iässä tapahtuvaa kääntymiskokemusta ja uskoon tulemistä, jota ne kutsuvat uudestisyntymiseksi.⁵⁶

c) Tunnustuksellinen luterilaisuus ja sakramentalismi

Tunnustuksellinen luterilaisuus ja sakramentalismi sekoitetaan usein keskenään. Myös Saarnivaara-keskustelujen yhteydessä tunnustuksellista luterilaisuutta on kutsuttu sakramentalismiksi. Tunnustuksellisella luterilaisuudella tarkoitetaan sitä aitoa luterilaisuutta, joka ottaa Raamatun ja sitä oikein selittävät kirkkomme Tunnustuskirjat vakavasti ja haluaa ojentautua teologisesti sen mukaisesti. Tunnustuksellinen luterilaisuus ei ole sakramentalismia, sillä sakramentalismilla tarkoitetaan näkemystä, jonka mukaan ihminen pelastuu pelkän sakramentin vaikutuksesta ”ex opere operato” ilman uskoa. Sakramentalismin raamatullinen vaihtoehto ei ole hallelaisen pietismin kahden uudestisyntymisen oppi – beekiläis-württembergiläisestä pietismistä tai angloamerikkalaisesta evankelikalismista puhumattakaan – vaan tunnustuksellinen luterilainen herätyskristillisuus, joka ottaa täydestä sekä kasteen sakramentin uudestisyntymisen välineenä että parannussaarnan niiden herättämiseksi eloon, jotka ovat kasteensa jälkeen kuolleet hengellisesti.

4. 2. Saarnivaaran kolme pelastusteologista kautta

Kaste- ja pelastusteologisesti Saarnivaaran teologinen tuotanto jakaantuu selvästi *kolmeen kauteen*. Kyseinen jako nousee vastaansanomattomasti Saarnivaaran omasta tuotannosta. Hänen kymmenisen vuotta (1929–1939) kestänyttä varhaiskauttaan kutsun Saarnivaaran kasteteologiaa käsittelevässä väitöskirjassani *Vedestä vai Hengestä? Uuras Saarnivaaran kasteteologia ”beekiläis-pietistiseksi”* kaudeksi. Sille on leimallista beekiläis-württembergiläinen pietismi, joka oli tuohon aikaan kirkossamme – erityisesti herännäisyyden piirissä – vallalla laajemminkin.⁵⁷ Tällä kaudellaan Saarnivaara kielsi uudestisyntymisen, Pyhän Hengen ja uskon saamisen kasteessa, mutta sanoi kuitenkin lapsen pelastuvan kasteen vaikutuksesta.⁵⁸ Näin ollen Saarnivaaran ensimmäistä kautta – yllättävää kyllä – leimaa eräänlainen sakramentalismi, koska siinä kaste pelastaa tehtynä tekona ilman uudestisyntymistä, Pyhän Hengen lahjaa ja uskoa.

Toista, niinikään kymmenisen vuotta (1939–1949) kestänyttä kautta kutsun Saarnivaaran kasteteologiaa käsittelevässä väitöskirjassani *lestadiolais-luterilaiseksi* kaudeksi. Omien väitöskirjojensa valmistaminen Lutherin teologiasta sai Saarnivaaran tarkistamaan aikaisempia käsityksiään. Tällöin hän omaksui keskeisimmiltä kohdiltaan Lutherin pelastuskäsityksen ja pyysi edellisen kautensa opetuksiaan epäraamatullisina ja väärinä julkisesti Herättäjässä ja Kotimaassa anteeksi. Tällä kaudellaan Saarnivaara opettaa pelastuksesta hallelaisen pietismin tavoin kahta uudestisyntymistä: uudestisyntymistä, Pyhän Hengen ja uskon saamista kasteessa kuten Luther sekä toista, sanan kautta tapahtuvaa uudestisyntymistä niiden kohdalla, joista on kasteensa jälkeen tulleet luopioita.⁵⁹ Meidän on kuitenkin syytä muistaa, ettei Uusi testamentti käytä epäuskoisen

⁵⁶ Kyseinen näkemys on tyypillistä myös metodismissa.

⁵⁷ Väisänen: *Vedestä vai Hengestä? Uuras Saarnivaaran kasteteologia*, 218, 219; Junkkaala: *Osmo Tiililä – protestantti*, 291; Murtorinne: *Suomalainen teologia autonomian kautena*, 138–141.

⁵⁸ Saarnivaara: *Kaste uustestamentillisena ja kansankirkkoamme koskevana kysymyksenä*, 84, 85, 95, 111.

⁵⁹ Auranen: *Lestadiolais-uuspietistinen konservatiiviteologi. Uuras Saarnivaaran elämä ja toiminta vuoteen 1966*.

kastetun uskoon tulemisesta termiä uudestisyntyminen eikä Uudessa testamentissa ole ainuttakaan kohtaa, jossa kasteen saaneesta sanottaisiin, että hänen tulisi uudestisyntyä tai häntä kehoitettaisiin uudestisyntymään.⁶⁰ Sen sijaan Raamattu käyttää hengellisen luopion paluusta Kristuksen yhteyteen johdonmukaisesti muita termejä kuin uudestisyntyminen. Se puhuu ”unesta heräämisestä”, ”kuolleista nousemisesta”, ”eloon virkoamisesta” ja ”kadonneen löytymisestä”.⁶¹ – Nimenomaan pelastuksen teologiaa ajatellen Saarnivaaran ensimmäisen kauden württembergiläinen pietismi ja toisen kauden hallelainen pietismi ovat toisensa poissulkevia.

Kolmannella eli *lestadiolais-uuspietistisellä* kaudellaan, joka kesti vuodesta 1949 Saarnivaaran kuolemaan (1998) saakka eli miltei 50 vuotta, hän hylkäsi edellisen kautensa pelastuskäsityksen ja palasi varhaiskautensa näkemykseen tai sitäkin kauemmaksi Raamatusta, Lutherista ja Tunnustuskirjojemme opetuksesta. Hän kielsi pelastuksen (uudestisyntymisen, Pyhän Hengen ja uskon saamisen) kasteessa ja edellytti kaikilta ymmärtävässä iässä tapahtuvaa kääntymiskokemusta pelastuksen ehtona sakramentalisoiden näin kääntymiskokemuksen jokaiselle välttämättömänä. Sekä

⁶⁰ Paavali kyllä sanoo Galatian kristityille: ”Rakkaat lapseni, teidän vuoksenne minun on jälleen kärsittävä synnytyksistä (ὄδίνω, akt., prees.), kunnes Kristus saa muodon teissä” (Gl 4:19). On kuitenkin huomattava, että Paavali ei tässä puhu eikä kanna huolta galatalaisten uudestisyntymisestä Jumalan lapsiksi, vaan heidän pysymisestäään Jumalan lapsina. Myöskään verbi ὄδίνω ei merkitse uudestisyntymistä, vaan *synnytyksivuissa olemista*, ei syntymistä, vaan synnyttämistä. Paavali kuvaa itsensä tässä galatalaisten äidiksi. Paavalin käyttämään metaforaan sisältynee monien selittäjien mielestä syvän huolen lisäksi jopa jonkinlaista ironiaa.

Paavali kutsuu galatalaisia hellyttävästi *lapsukaisiksi*. He ovat syntyneet Jumalan lapsiksi, mutta nyt hän kantaa huolta siitä, että *Kristus saisi muodon heissä*. Paavalin huoli ei siis koske Jumalan lapseksi tuleamista, vaan Jumalan lapsena pysymistä; ei syntymistä, vaan kasvamista. Hän oli ollut tuskassa heistä aikaisemmin, että heistä tulisi Jumalan lapsia; nyt hän on tuskassa, että he kasvaisivat Jumalan lapsina. Paavali samastaa tuskansa synnyttäjän tuskaan.

Galatalaiset olivat nohtamassa pelastuksen evankeliumin ja ajautumassa omiin tekoihin turvautumisen tielle. Kysymys on Paavalin kamppailusta galatalaisten hengellisen elämän puolesta. Sen tähden verbi on *aktiivissa*; uudestisyntymisen yhteydessä verbi on säännöllisesti passiivissa osoittaen, että uudestisyntymättäjänä on Jumala. *Preesens* ilmaisee, että Paavalin kamppailu galatalaisten säilymiseksi terveessä uskossa oli jatkuvaa. Lenski: *The Interpretation of St. Paul's Epistle to the Galatians*; Longenecker: *Word Biblical Commentary. Volume 41. Galatians*. Ks. myös Väisänen: *Joka uskoo ja kastetaan, pääsee taivaaseen*, 56, 57.

⁶¹ Juha Pihkala kirjoittaa: ”Ajatus kahdesta tai useammasta uudestisyntymisestä ei ole luterilaisen tulkintamallin mukainen. Kääntymiskokemuksesta olisi käytettävä jotain muuta nimitystä. Ihmisen uudestisyntyminen on Jumalan luova teko, jossa Kristus tulee ihmisen sisimpään ’uudeksi ihmiseksi’. Se tapahtuu kasteessa, jonka ei tarvitse olla kastettavalle psykologisesti kuvailtavissa oleva kokemus.” Pihkalan tekstiin on helppo yhtyä, sillä Paavali kirjoittaa Efesoksen seurakunnalle eli kastetuille: ”Heräjä sinä, joka nukut, ja nouse kuolleista, niin Kristus sinua valaise!” (Ef. 5:14). Rooman seurakunnalle, siis kastetuille, hän kirjoittaa: ”...jo on hetki teidän unesta nousta; sillä pelastus on nyt meitä lähempänä kuin silloin, kun uskoon tulimme” (Rm 13:11). Tuhlaajapoikakertomus on ajalta ennen kasteen asettamista, mutta tuhlaajapoika on eittämättä Jeesuksen antama kuva luopiosta ja maailmaan lähteneestä Jumalan lapsesta: ”...tämä minun poikani oli kuollut ja virkosi eloon, hän oli kadonnut ja on jälleen löytynyt... Tämä sinun veljesi oli kuollut ja virkosi eloon, hän oli kadonnut ja on jälleen löytynyt” (Lk 15:24, 32).

Raamatun mukaan hengellisesti kuollut ei siis tarvitse uutta uudestisyntymistä, niin kuin ei fyysisesti kuollutkaan tarvitse uutta syntymistä. Molemmat tarvitsevat kuolleista herättämisen, edellinen hengellisen, jälkimmäinen fyysisen. Niin kuin ihminen syntyy tähän maailmaan vain kerran, samoin hän uudestisyntyy Jumalan valtakuntaankin vain kerran. Jos kastettu, josta on tullut luopio, tarvitsisi uuden uudestisyntymisen, syntymisen analogia menisi rikki, sillä ihminenhan voi luopua Kristuksesta ja palata hänen yhteyteensä useamminkin kuin vain kerran. Koko uudestisyntymisen-termin käyttäminen olisi silloin mieltä vailla. Pihkala: *Armonväline vai armon lupaus?* 215, 251, 259. Ks. myös Väisänen: *Joka uskoo ja kastetaan, pääsee taivaaseen*, 30–32, 58–61 ja Salonen: *Vapaakirkollisuus*, 10–17. Vrt. Arkkila: *Kaste – Uuden elämän alku*, 13; Wislöff: *Kaikki eivät pääse taivaaseen. Luterilainen herätysjulistus*, 23–28; Aho: *Pyhän kasteen sakramentti*, 28–36.

saarnivaaralainen että uuspietistinen pelastusnäkemys edustavat enemmän reformoidulta taustalta tulevaa angloamerikkalaisen revivalismin sävyttämää ratkaisukristillisyyttä kuin aitoa luterilaista herätyskristillisyyttä, sillä mikään sellainen kristillisyyys, joka kieltää uudestisyntymisen ja Pyhän Hengen saamisen kasteessa uskon kautta, ei ole raamatullista eikä niin ollen luterilaista.

PÄÄTÖS

Saarnivaara oli herätyskristitty. – Noin kymmenen vuotta kestäneellä ensimmäisellä kaudellaan Saarnivaara omaksui lähinnä Antti J. Pietilän välityksellä beekiläis-württembergiläisen reformoidun teologian sävyttämän pietismin, joka vieroksui Evankelis-luterilaisen kirkon tunnustuskirjoja ja kielsi uudestisyntymisen, Pyhän Hengen ja uskon saamisen kasteessa. – Niinikään noin kymmenen vuotta kestäneellä toisella kaudellaan Saarnivaara seurasi Luther-tutkimustensa myötä luterilaista pelastuskäsitystä, tosin hallelaisen pietismin opettaman kahden uudestisyntymisen mukaisesti. – Lähes 50 vuotta kestäneellä kolmannella eli lestadiolais-uuspietistisellä kaudellaan Saarnivaara edusti reformoidulta taustalta tulevaa angloamerikkalaisen revivalismin sävyttämää ratkaisukristillisyyttä. Siinä torjutaan uudestisyntyminen ja pelastus kasteessa, joten lasten pelastus jää vastausta vaille tai pikemminkin tulee kielletyksi. Tästä syystä kastettu lapsi on pelastusta ajatellen pelkästään evankelioimisen kohde.⁶²

Jos koko Saarnivaaran teologialle halutaan löytää kattava yhteinen nimittäjä, sellaisen muodostaa lähinnä hänen *lestadiolaisuutensa*, jossa saarnatun sanan asema korostuu varsinaisten armonvälineiden kustannuksella.

Uuspietistiset isät – ennen muita Saarnivaara – ovat antaneet meille paljon hyvää. Siitä meidän tulee olla heille kiitollisia. Mutta heidän teologiansa sisältää myös joukon terveelle luterilaisuudelle vieraita aineksia ja ongelmia, joista vaikeneminen olisi paitsi epärehellisyyttä myös vastuutonta.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Aho, Gustav Axel

1947 Pyhän kasteen sakramentti. Ironwood: National Publishing Company.

Arkkila, Reijo

2005 Kaste – Uuden elämän alku. Helsinki: SLEY-kirjat.

Auranen, Ari:

2008 Lestadiolais-uuspietistinen konservatiiviteologi – Uuras Saarnivaaran elämä ja toiminta vuoteen 1966.

2008 Elävän uskon puolustaja valokeilassa. Uusi Tie 9/2008.

Evankelis-luterilaisen kirkon Tunnustuskirjat.

⁶² Saarnivaara: *Lapsikaste ja pelastus luterilaisuudessa*, 6; Saarnivaara: *Voiko Raamattuun luottaa*, 947. Ks. myös Väisänen: *Vedestä vai Hengestä? Uuras Saarnivaaran kasteteologia*, 333.

- 1990 Helsinki. SLEY-kirjat.
- Honkanen, Eino & Mäki-Mikola, Jarmo (toim.)*
1983 Sinun sanasi on totuus. Teol. ja fil. tohtori Uuras Saarnivaaralle hänen täyttäessään 75 vuotta 17.2. 1983. Helsinki: UT.
- Herrmann, Wilhelm*
1921 Der Verkehr des Christen mit Gott im Anschluß an Luther dargestellt. 7. Aufl. Tübingen: Mohr.
- Junkkaala, Timo*
1990 Urho Muroma – herätysaarnaaja. Kauniainen: Perussanoma.
2004 Osmo Tiililä – protestantti. Kauniainen: Perussanoma.
- Juntunen, Sammeli*
2002 Kristologia. Johdatus Lutherin teologiaan. Toim. Pekka Kärkkäinen. 2. p. Helsinki: Kirjapaja.
- KRSA hall. ptk. 2.3.1955*
1955
- Lenski, R. C. H.*
1961 The Interpretation of St. Paul's Epistle to the Galatians. Minneapolis: Augsburg Publishing House.
- Longenecker, Richard N.*
1990 Word Biblical Commentary. Volume 41. Galatians. Dallas: Word Books.
- Murtorinne, Eino*
1986 Suomalainen teologia autonomian kautena (1828–1918). Helsinki: Gaudeamus.
- Nummela, Leif*
2008 Uuras Saarnivaaran hengellinen perintö. Uusi Tie 9/2008.
- Pietilä, Antti J.*
1930–32 Kristillinen Dogmatiikka I–III. Helsinki: Osakeyhtiö Valistus.
1921 Kestääkö kirkko? Helsinki: Edistysseurojen kustannus.
- Pihkala, Juha*
1986 Armonväline vai armon lupaus? Augsburgin tunnustuksen kasteartiklan sanojen quodque per baptismus offeratur gratia Dei tulkinta 1530–1930. Helsinki: STKSJ 145.
- Saarnivaara, Uuras*
1929 Uudestisyntyminen. Tutkielma systemaattisen teologian alalta (pro gradu -tutkielma). Helsingin yliopisto. USRA, Vantaa.
1935 Kaste uustestamentillisena ja kansankirkkoamme koskevana kysymyksenä. Helsinki: STKSJ.

- 1984 Uuras Saarnivaaran kirje teol. yo. Juhani Viitalalle.
 1948 Syntisen tie vanhurskauteen ja pyhyyteen Lutherin mukaan I–III. Helsinki: Suomen Lähetysseura.
- 1963 Näin sanoo Herra. Raamatun totuudet, pelastustie ja viimeiset tapahtumat sen omin sanoin. Helsinki: Kuva ja Sana.
- 1966 Onko Jumala todella sanonut? Helsinki: Suomen Evankelisluterilainen Ylioppilaslähetys.
- 1969 Harmagedon – ennen ja jälkeen. Raamatun lopunaikoja koskevat profetiat sekä niiden toteutuminen nykyaikana ja lähitulevaisuudessa. Suolahti: Ev. lut. Herätysseura.
- 1982 Katso, tässä on tie. Kristinuskon totuudet piirroksin ja sanoin. Uudistettu painos. Suolahti: Ev. lut. Herätysseura.
- 1982 Voiko Raamattuun luottaa? Raamatun johdanto-oppi, historia, arkeologia ja tulkinta. Suolahti: Ev. lut. Herätysseura.
- 1994 Lapsikaste ja pelastus luterilaisuudessa. Saarnivaaran opetusmoniste LKK:ssa. Valmistettu ennen huhtikuuta 1994. Ryttylä. (Minulle Saarnivaara antoi ko. monisteen huhtikuussa 1994, joten se on valmistettu ennen sitä).
- 1995 Elämä uskossa. Jumalan Kansan Kristinoppi. Helsinki: Uusi Tie.
- Salonen, K. E.*
 1933b Vapaakirkollisuus. Sarjassa “Harhaoppista ihmistä karta” N:o 5. Helsinki: SLEY.
- Seeberg, Reinhold*
 1953 Lehrbuch der Dogmengeschichte 4, 1, Die Entstehung des protestantischen Lehrbegriffs. 5. Aufl. Basel: Schwabe
- Tiililä, Osmo*
 1972 Antti J. Pietilä. Kiistelty kirkonmies. Helsinki: WSOY.
- Väisänen, Matti*
 2007 Vedestä vai Hengestä? Uuras Saarnivaaran kasteteologia. Diss. Helsinki: Kustannus Oy Arkki.
 2005 Joka uskoo ja kastetaan, pääsee taivaaseen. Ryttylä: Tertiuskirjat.
- Wisløff, Carl Fr.*
 2005 Kaikki eivät pääse taivaaseen. Luterilainen herätysjulistus. Suom. Pia Pietilä. Ryttylä: Uusi Tie.